

Мр Угљеша Грушић

асистент Правног факултета Универзитета у Београду

РИМ II УРЕДБА (РЕГУЛАТИВА) ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: МЕРОДАВНО ПРАВО ЗА ВАНУГОВОРНЕ ОБАВЕЗЕ

Од 11. јануара 2009. године судови држава чланица Европске уније су у обавези да примењују Уредбу Парламента и Савета Европске уније бр. 864/2007 о меродавном праву за вануговорне обавезе (Рим II), која је донета 11. јула 2007. године. Овом Уредбом су уједначена правила држава чланица ЕУ о одређивању меродавног права за вануговорне обавезе које настају из деликта, стицања без основа, пословодства без налога и одговорности за штету у току преговора. Она заједно са Брисел I Уредбом о надлежности и признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким стварима и Рим I Уредбом о меродавном праву за уговорне обавезе, представља кодификацију правила међународног приватног права за облигационе односе на нивоу ЕУ. Овај чланак анализира одредбе Рим II Уредбе, указује на неке проблеме који могу настати у њеној примени, и у закључку предлаже да српски законодавац узме њена решења у обзир приликом реформе колизионих норми у овој области.

Кључне речи: *Меродавно право за вануговорне обавезе. – Рим II Уредба. – Право Европске уније.*

Парламент и Савет Европске уније донели су 11. јула 2007. године Уредбу бр. 864/2007 о меродавном праву за вануговорне обавезе (Рим II),¹ којом је уједначено колизионо право држава чланица у овој области. Доношењем Уредбе окончан је рад на унификацији колизионих норми за облигационе односе у ЕУ, који је започет почетком 70-их година прошлог века.²

¹ ОЈ 2007 L199/40 (у даљем тексту Уредба или Рим II Уредба).

² Већ 1967. године владе земаља Бенелукса су доставиле предлог Комисији Европске заједнице за унификацију одређених правила међународног приватног права. Тај предлог је 1972. године резултирао доношењем нацрта Конвенције о меродавном праву за уговорне и вануговорне обавезе, који, међутим, никад није био усвојен. Уместо унификације меродавног права за уговорне и вануговорне обавезе, постигнута је сагласност о унификацији колизионих правила за уговорне односе и

У овом чланку биће изложена основна правила Уредбе, с указивањем на неке проблеме који у њеној примени могу настати. Први део ће бити посвећен најзначајнијим општим правилима, заједничким свим колизионим нормама садржаним у Уредби (тумачење, поље примене, универзална примена Уредбе, искључење *renvoi*, питања на која се меродавно право примењује, јавни поредак, норме непосредне примене, правила о безбедности и понашању);³ други део ће се бавити правилима о избору меродавног права за деликте (опште правило и посебна правила за поједине врсте деликата); у трећем делу ће бити изложена правила о избору меродавног права за остале облике вануговорне одговорности (стицање без основа, пословодство без налога (*negotiorum gestio*) и одговорност за штету у току преговора (*culpa in contrahendo*)); четврти део ће указати на могућност странака да изаберу меродавно право за вануговорне обавезе; пети део ће садржати закључна разматрања.

1. ОПШТА ПРАВИЛА

Основни циљ Уредбе јесте повећање предвидљивости исхода грађанских поступака који се тичу вануговорне одговорности и побољшање правне сигурности приликом одређивања меродавног права и слободног протока судских одлука. Ради остварења наведеног циља било је неопходно уједначити колизиона правила за вануговорне обавезе.⁴ Ако би национални судови на различите начине тумачили и примењивали основне појмове и правила који су садржани у Уредби, промовисани циљ би било немогуће достићи. Зато је неопходно аутономно тумачити основне појмове, као што је, на пример, појам вануговорне обавезе,⁵ имајући такође у виду потребу да

донета је 1980. године Конвенција о меродавном праву за уговорне обавезе од 9. октобра 1980. године, објављена у ОЈ 1980 L266/1, ступила на снагу 1. априла 1991. године (у даљем тексту: Римска конвенција). Рад на даљој унификацији колизионих правила за облигационе односе је настављен у другој половини 90-их година и коначно је довео до усвајања Рим II Уредбе. Поред тога је извршена ревизија Римске конвенције и она је преточена у Рим I Уредбу бр. 593/2008 о праву меродавном за уговорне обавезе, која је донета 17. јуна 2008. године, објављена у ОЈ 2008 L177/6, а примењиваће се од 17. децембра 2009. године на уговоре закључене након овог датума.

³ Неће бити изложена правила из чл. 18 (непосредна тужба против осигуравача одговорног лица), чл. 19 (суброгација), чл. 20 (заједничка одговорност) и чл. 21 (формална пуноважност).

⁴ Тач. 6 преамбуле Уредбе; први предлог Комисије Европске заједнице са меморандумом у коме су изложени разлози за доношење Уредбе и објашњење њених одредаба (у даљем тексту: Меморандум Комисије) од 22. јула 2003, СОМ (2003) 427, ОЈ 2004 С96/8, стр. 4–6.

⁵ Тач. 11 преамбуле Уредбе. Вид. и тач. 23, 24, 26, 30 преамбуле.

тумачење буде у складу са инструментима којима се унификује остатак материје међународног приватног права на нивоу ЕУ (нарочито питања надлежности и одређивања меродавног права за уговорне обавезе).⁶ Униформност се постиже и тиме што Европски суд правде има надлежност да пружи обавезујућа тумачења одредаба Уредбе када му се за то обратe надлежни национални судови држава чланица.⁷

Уредба се примењује у свим државама чланицама ЕУ са изузетком Данске,⁸ и то у поступцима започетим након 11. јануара 2009. године,⁹ а на догађаје који су проузроковали вануговорне обавезе који су се одиграли након 19. августа 2007. године, датума ступања на снагу Уредбе.¹⁰ Она се примењује на случајеве у којима се поставља питање одређивања меродавног права за вануговорне обавезе у грађанским и трговачким стварима.¹¹ Питање одређивања меродавног права између права различитих држава¹² се поставља у случајевима који садрже релевантни страни елемент. Вануговорне обавезе обухватају обавезе које произлазе из деликата, стицања без основа, пословодства без налога (*negotiorum gestio*) и одговорности за штету у току преговора (*culpa in contrahendo*).¹³ Такође, Уредба се примењује и на одређивање меродавног права за вануговорне обавезе за које је вероватно да ће настати (на пример, поводом захтева за доношење привремене мере којом би се спречила штета која би могла бити проузрокована неким актом).¹⁴ Уредба се неће примењивати на

⁶ Тач. 7 преамбуле Уредбе. Питање надлежности је регулисано Уредбом Савета бр. 44/2001 од 22. децембра 2000. године о надлежности и признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким стварима, објављена у ОЈ 2001 L12/1 (у даљем тексту: Брисел I Уредба). Питање одређивања меродавног права је регулисано Римском конвенцијом, која је замењена Рим I Уредбом.

⁷ Чл. 68 и 234 Уговора о успостављању Европске заједнице.

⁸ Чл. 1, ст. 4; тач. 40. преамбуле Уредбе.

⁹ Чл. 32.

¹⁰ Чл. 31. Вид. чл. 254, ст. 1 Уговора о успостављању Европске заједнице, консолидована верзија објављена у ОЈ 2006 C321E/1, који садржи опште правило о ступању на снагу инструмената које доносе органи ЕУ. Вид. L. Colins (ed.), *Dicey and Morris on The Conflict of Laws*, London 2006¹⁴, 35–168; И. Кунда, „Уредба Рим II: уједначена правила о праву мјеродавном за извануговорне обавезе у Европској унији“ *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци* 28/2007, 1269, 1279. Упор. J. Fawcett, J. Carruthers, *Private International Law*, Oxford University Press, Oxford 2008¹⁴, 775.

¹¹ Чл. 1, ст. 1.

¹² За потребе одређивања меродавног права по правилима Уредбе, под појмом државе подразумева се сваки од правних система унутар државе са сложеним правним системом, који садржи посебна правила о вануговорним обавезама – чл. 25.

¹³ Чл. 2, ст. 1.

¹⁴ Чл. 2, ст. 2, 3.

пореске, царинске или управне ствари, нити на одговорност државе за акте или пропусте учињене у вршењу суверене власти.¹⁵ Из поља примене Уредбе су искључене и одређене грађанске и трговачке ствари:¹⁶ а) вануговорне обавезе које настају из породичних односа и односа који, по праву меродавном за те односе, имају слична дејства (на пример, односи у ванбрачној заједници), укључујући обавезе издржавања;¹⁷ б) вануговорне обавезе које настају из брачно-имовинских односа и имовинских односа из заједница које, по праву меродавном за те заједнице, имају слична дејства браку, као и на вануговорне обавезе које настају поводом тестамената и наслеђивања; в) вануговорне обавезе које настају поводом меница, чекова и осталих негоцијабилних инструмената, у мери у којој обавезе по тим осталим инструментима произлазе из њиховог својства негоцијабилности; г) вануговорне обавезе које произлазе из права трговачких друштава или других правних лица, а које су везане за настанак, способност, унутрашњу организацију или престанак трговачких друштава или других правних лица, одговорност одговорних лица и чланова за обавезе друштва или правног лица и одговорност ревизора према друштву или његовим члановима у вези са обавезном ревизијом финансијских извештаја; д) вануговорне обавезе које настају поводом односа у добровољно успостављеном трасту; ђ) вануговорне обавезе које настају из нуклеарне штете; е) вануговорне обавезе које настају поводом повреде приватности и права везаних за личност, укључујући увреду и клевету. Поред тога, Уредба се не примењује на питања доказивања и поступка.¹⁸

Да би се применила Уредба није неопходно да су чињенице случаја на неки начин повезане са ЕУ. Једино је битно да се спор решава пред судом државе чланице.¹⁹ Право које је одређено правилима Уредбе као меродавно примењује се без услова реципроцитета. Другим речима, право на које је указала колизиона норма из Уредбе примениће се без обзира да ли је оно право државе која је чланица ЕУ или треће државе.²⁰

Искључена је примена установе *renvoi*, ради постизања веће правне сигурности.²¹ Када колизионе норме из Уредбе упуте на пра-

¹⁵ Чл. 1, ст. 1. Вид. тач. 9 преамбуле Уредбе у којој се наводе примери захтева који произлазе из *acta iure imperii*.

¹⁶ Чл. 1, ст. 2.

¹⁷ Вид. тач. 10 преамбуле Уредбе.

¹⁸ Чл. 1, ст. 3.

¹⁹ Меморандум Комисије, 9, 10.

²⁰ Чл. 3.

²¹ Меморандум Комисије, 28.

во неке државе, суд треба да примени супстантивна правила која су на снази у тој држави, и избегне примену колизионих норми тог права.²²

Право које је одређено као меродавно по правилима Уредбе примениће се нарочито на следећа питања: а) основ и обим одговорности; б) основи искључења одговорности, ограничење одговорности и подела одговорности; в) постојање, природа и процена штете или других захтева; г) мере које суд може донети да би спречио или окончао повреду или штету или осигурао накнаду, у оквиру овлашћења датог суду процесним правом државе суда; д) питање да ли је право да се захтева накнада штете или постави други захтев преносиво, односно наследиво; ђ) лица које имају право на накнаду штете коју су претрпела као последицу повреде која је другом нанета (на пример, право удовице, односно детета да захтевају накнаду штете због смрти мужа, односно оца); е) одговорност за другога; ж) начин на који обавеза може да се угаси и правила о застарелости и преклузији укључујући правила о почетку, застоју и прекиду рока застарелости или преклузивног рока.²³ Ова листа није искључива и могуће је да меродавно право да одговор и на нека друга питања која се могу поставити. Важно је напоменути да се меродавно право за вануговорну обавезу примењује и на питање деликтне способности.²⁴ Правила меродавног права која се тичу терета доказивања и којима се прописују правне претпоставке такође се примењују.²⁵

Суд може у изузетним ситуацијама одбити примену правила меродавног права само уколико је њихова примена очигледно противна јавном поретку форума.²⁶ Као пример ситуације у којој је оправдано применити установу јавног поретка Уредба наводи одбијање примене правила меродавног права о тзв. казненој одштети (*exemplary* или *punitive damages*) у одговарајућим околностима конкретног случаја и у зависности од правног поретка државе суда, будући да је њихова сврха да се казни штетник, а не да се обештети оштећени.²⁷

²² Чл. 24.

²³ Чл. 15. Вид. Меморандум Комисије, 23, 24.

²⁴ Ово правило је изнето у тач. 12. преамбуле, а не и изрчито у самом тексту Уредбе. Поређења ради, меродавно право одређено Рим I Уредбом или Римском конвенцијом за уговорне обавезе се не примењује на питања статуса или способности физичких лица [чл. 1, ст. 2, т. (а)] – меродавно право за ова питања се одређује применом националних колизионих норми. Постоји мишљење да ово може довести до проблема у тумачењу пошто се сматра да је мало вероватно да је европски законодавац желео различита решења у зависности од тога да ли је извор облигације уговорне или вануговорне природе – A. Rushworth, A. Scott, „Rome II: Choice of law for non-contractual obligations“, *Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly* 3/2008, 274, фн. 20.

²⁵ Чл. 22, ст. 1.

²⁶ Чл. 26.

²⁷ Тач. 32 преамбуле Уредбе.

Суд увек има право да, независно од колизионе технике, примени норму непосредне примене форума.²⁸ Уредба не садржи правило аналогно члану 9, ст. 3 Рим I Уредбе, односно чл. 7, ст 1. Римске конвенције, које дозвољава давање дејства нормама непосредне примене треће државе (тј. која није држава форума и чије право није меродавно у конкретном случају).

Без обзира на то које је право одређено као меродавно, суд треба да узме у обзир правила о безбедности и понашању која су на снази у време када и на месту у коме се штетни догађај догодио (уколико право државе где се налази то место није одређено као меродавно). Ова правила се узимају у обзир као чињенице приликом оцене понашања одговорног лица.²⁹ По природи ствари, ова правила ће се најчешће узимати у обзир у случајевима вануговорне одговорности која произлази из деликта (на пример, приликом одређивања одговорности лица које је проузроковало штету возилом неопходно је утврдити да ли је оно поштовало саобраћајна правила која су на снази у држави где се штетни догађај догодио³⁰).

2. МЕРОДАВНО ПРАВО ЗА ДЕЛИКТЕ

Правила о одређивању меродавног права за деликте садржана су у другом делу Уредбе. Она најпре прописују опште правило за одређивање меродавног права и изузетке од општег правила, а затим посебна правила за одређивање меродавног права за поједине врсте деликата настале поводом одговорности за производе, нелојалне конкуренције и аката којима се ограничава слободна конкуренција, штете нанете животној средини, повреде права интелектуалне својине и штете проузроковане штрајком или локаутом. Ова правила се примењују само уколико странке нису изабрале меродавно право.³¹ Међутим, могућност избора меродавног права је изричито искључена за деликте настале поводом нелојалне конкуренције и аката којима се ограничава слободна конкуренција³² и за вануговорне обавезе настале поводом повреде права интелектуалне својине.³³

²⁸ Чл. 16.

²⁹ Чл. 17.

³⁰ Вид. одговарајући чл. 7 Хашке конвенције о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде од 4. маја 1971. године и чл. 9 Хашке конвенције о меродавном праву за одговорност за производе од 2. октобра 1973. године.

³¹ Вид. део 4.

³² Чл. 6, ст. 4. Ова забрана уговарања меродавног права се може правдати тиме да се чл. 6 тиче питања која се не тичу само индивидуалних интереса странака, већ и општих интереса (заштита конкуренције, потрошача и опште јавности и осигурање неометаног функционисања тржишта).

³³ Чл. 8, ст. 3.

2.1. Опште правило

Општим правилом је прописано да је право меродавно за обавезу која настаје из деликта право државе у којој је настала штета, без обзира на то где се штетни догађај догодио и где су наступиле посредне последице тог догађаја.³⁴ Дакле, меродавно је право државе где је настала непосредна штета, а право оне државе где је штетна радња предузета или где је настала посредна штета се не примењују. Од овог општег правила постоје два изузетка.³⁵ Уколико одговорно лице и оштећени имају уобичајено боравиште у истој држави у време када је настала штета, право те државе ће бити меродавно.³⁶ Међутим, уколико је јасно из свих околности случаја да је деликт очигледно ближе повезан са државом која није она на коју упућују претходна правила (из ст. 1 и 2), право те државе ће бити меродавно.³⁷ По мишљењу писаца Уредбе оваква правила представљају прави баланс између правне сигурности и флексибилности која је неопходна за остваривање правде у појединачним случајевима.³⁸

Опште правило суштински прописује примену *lex loci delicti commissi*, као општеприхваћеног решења у свим државама чланицама. Да би се избегла правна несигурност у случајевима сложених деликата, где се места предузимања штетне радње и настанка штетне последице налазе у различитим државама, ово правило је конкретизовано тиме што се прописује примена права државе у којој је наступила непосредна штета (*lex loci damni*). Права држава у којима се штетни догађај одиграо и где су посредне последице тог догађаја наступиле се занемарују. Стога централно место приликом примене ове одредбе заузима разликовање између непосредне и посредне штете – само право оне државе где је непосредна штета наступила може бити меродавно.

Међутим, Уредба не говори које место треба сматрати местом где је непосредна штета наступила. Само је поменуто да у случају nanoшења повреде или оштећења ствари, место где је повреда нанета и место где се ствар налазила у тренутку оштећења треба сматрати местом где је непосредна штета наступила.³⁹ На пример, у случају

³⁴ Чл. 4, ст. 1.

³⁵ У државама чланицама у којима је Хашка конвенција о меродавном праву за друмске саобраћајне незгоде од 4. маја 1971. године на снази (Аустрија, Белгија, Летонија, Литванија, Луксембург, Пољска, Португалија, Словачка, Словенија, Француска и Шпанија) и даље се примењују одредбе ове конвенције у складу са чл. 28 Уредбе.

³⁶ Чл. 4, ст. 2.

³⁷ Чл. 4, ст. 3.

³⁸ Тач. 14, 16 преамбуле Уредбе.

³⁹ Вид. тач. 17 преамбуле Уредбе.

штете проузроковане саобраћајним удесом, релевантно је место где је непосредна штета наступила (тј. место судара), а није релевантно место где је доцније претрпљена посредна имовинска или неимовинска штета (на пример, трошкови лечења, неимовинска штета услед наружења или оштећења дела тела и сл.).⁴⁰ Ово правило је разумљиво, будући да би друкчије тужилац избором државе где ће да се лечи или трпи неку другу посредну штету могао једнострано издејствовати примену права те државе.

Приликом разликовања непосредне и посредне штете значајан путоказ могу пружити критеријуми који су успостављени у контексту примене чл. 5, ст. 3 Брисел I Уредбе. Овај члан прописује да је у стварима које се тичу деликата надлежан суд државе у којој се штетни догађај догодио или би се могао догодити. Од нарочите користи могу бити два случаја Европског суда правде који се баве овом одредбом: *Dumez France SA and Tracoba SARL v. Hessische Landesbank and others*⁴¹ и *Antonio Marinari v. Lloyds Bank Plc and Zubaidi Trading Company*.⁴² Први случај се тичао зајма које су тужене банке из Немачке дале једној немачкој компанији, која је ангажовала, као подизвођаче, немачке филијале тужилаца из Француске. Тужени су отказали зајам, што је довело до банкротства немачких филијала, а чиме је такође проузрокована штета тужиоцима. Суд је одлучио да немачки судови имају надлежност по чл. 5, ст. 3 Бриселске конвенције⁴³ (који је идентичан одредби из чл. 5, ст. 3 Брисел I Уредбе), будући да је за сврху те одредбе једино релевантно „место где је штетни догађај, из којег је настала деликтна или квазиделиктна одговорност, непосредно проузроковао штетна дејства лицу које је непосредно оштећено тим догађајем.“⁴⁴ Посредна штета коју су претрпели француски тужиоци (матично друштво непосредно оштећеног лица) је, дакле, била ирелевантна. У другом случају италијански тужилац је депоновао менице у енглеску банку која је посумњала у њихово порекло, одбила да их врати тужиоцу и обратила се полицији, што је довело до хапшења тужиоца. Тужилац је тужио енглеску банку пред италијанским судом позивајући се на чл. 5, ст. 3 Бриселске конвенције, тврдећи да је штета довела до смањења његове имовине у Италији. Суд је стао на становиште да је релевантна штета настала у Енглеској, а не у Италији, нашавши да је имовинска штета у једној држави

⁴⁰ Вид. Меморандум Комисије, 11.

⁴¹ (Случај C–220/88) [1990] I ECR 49.

⁴² (Случај 364/93) [1995] I ECR 2719.

⁴³ Бриселска конвенција од 27. септембра о надлежности и извршењу судских пресуда у грађанским и трговачким стварима из 1968, објављено у [1978] OJ C 221/2 (у даљем тексту: Бриселска конвенција).

⁴⁴ (Случај C–220/88) [1990] I ECR 49, т. 20. Вид. такође случај 21/76 *G. J. Bier BV v Mines de potasse d'Alsace SA* [1976] ECR 1735.

која је настала као последица непосредне штете која је настала у другој држави ирелевантна.⁴⁵ Међутим, треба имати у виду да су ове одлуке донете у контексту одлучивања о постојању посебне надлежности судова држава чланица и да су обзири о којима се том приликом води рачуна различити од оних приликом одређивања меродавног права. Може се очекивати да ће разграничење непосредне и посредне штете, као и значај разликовања између лица која су посредно и непосредно оштећена, довести до проблема у примени Уредбе.

Уколико непосредна штета једног те истог штетног догађаја настане у неколико држава, треба кумулативно применити права свих тих држава и то тако што ће се право сваке државе применити на питања која се постављају поводом штете која је у тој држави настала, без обзира да ли је штету претрпео један тужилац или више њих (тзв. *Mosaikbetrachtung* у немачком праву).⁴⁶ Међутим, уколико је оправдано применити једно право на сва питања која се код таквог деликта постављају, то се може постићи помоћу тзв. клаузуле изузетка.

Примена првог изузетка из чл. 4, ст. 2 (примена права државе заједничког уобичајеног боравишта одговорног лица и оштећеног у време настанка штете) не би требало да доведе до проблема у пракси. Појам уобичајеног боравишта физичких лица није аутономно дефинисан, те се примењују различита национална схватања. Међутим, уколико физичко лице дела у оквиру своје привредне активности, уобичајеним боравиштем се сматра његово главно место пословања.⁴⁷ Уобичајено боравиште привредног друштва или другог правног лица јесте место главне управе.⁴⁸ Уколико штетни догађај наступи, или штета настане, у току пословања огранка, заступништва или неког другог облика пословања, место где се налази огранак, заступништво или други облик пословања ће се сматрати местом уобичајеног боравишта.⁴⁹

Од општег правила и изузетка из чл. 4, ст. 2 могуће је одступити и применити право неке друге државе уколико је јасно из свих околности случаја да је деликт очигледно ближе повезан са том државом. Ово правило представља такозвану клаузулу изузетка чији је циљ да се на деликт примени право које је са њим у најближој вези. Будући да је један од основних циљева Уредбе успостављање правне сигурности приликом избора меродавног права, ову клаузулу

⁴⁵ (Случај 364/93) [1995] I ECR 2719, т. 15.

⁴⁶ Меморандум Комисије, 11.

⁴⁷ Чл. 23, ст. 2.

⁴⁸ Чл. 23, ст. 1.

⁴⁹ *Ibid.*

изузетка треба примењивати само у изузетним ситуацијама. Као пример када је могуће применити клаузулу изузетка Уредба наводи ситуацију када међу странкама постоји неки правни однос, као што је на пример уговор, који је блиско повезан за деликтом у питању – тада би се могло као меродавно право за деликт применити право које је меродавно за дати правни однос. На овај начин се настоје поштовати легитимна очекивања странака и потреба за правилним дељењем правде.⁵⁰ Треба узети да ово правило представља тзв. *jurisdiction-selecting rule*, а не *content-selecting rule*. Другим речима, суд приликом одлучивања о томе да ли да примени клаузулу изузетка може узети у обзир само контакте које деликт има са различитим јурисдикцијама. Он не може да разматра садржину правила која постоје у различитим правима и да прикладност тих правила узима у обзир као фактор приликом одлучивања.⁵¹ Такође треба приметити да ово правило омогућава одступање само уколико је *деликт* (а не неко поједино питање које се јавља у вези са деликтом) ближе повезан са неком другом државом. Оваква формулација онемогућава *dépeçage*, тј. примену више права на један деликт и има за циљ да повећа правну сигурност.⁵²

Ваља указати и на једну околност која може довести до тога да ће круг околности у којима је оправдано применити клаузулу изузетка бити врло узак. Наиме, чл. 4, ст. 3 омогућава да се, уколико је јасно из свих околности случаја да је деликт очигледно ближе повезан са *државом која није држава на коју су указали ст. 1 или 2*, примени право те државе. Ст. 1 и 2 указују на примену права државе где је непосредна штета наступила и права државе заједничког уобичајеног боравишта одговорног лица и оштећеног. Текст клаузуле изузетка се може протумачити тако да се може постићи само примена права државе које није ни држава где је непосредна штета наступила ни држава заједничког уобичајеног боравишта, што ће бити, претпоставља се, врло ретко.⁵³ Међутим, сматра се да ову одредбу треба шире тумачити и допустити одступање од права државе заједничког уобичајеног боравишта у корист *lex loci damni*.⁵⁴

⁵⁰ Меморандум Комисије, 13.

⁵¹ A. Rushworth, A. Scott, 280; S. Symeonides, „Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity“ *American Journal of Comparative Law* 56/2008, 181, 198 и даље.

⁵² За критику овог решења види S. Symeonides, 184 и даље, 198 и даље. Упор. J. Kozyris, „Rome II: Tort Conflicts on the Right Track! A Postscript to Symeon Symeonides’ ‘Missed Opportunity’“, *American Journal of Comparative Law* 56/2008, 477.

⁵³ L. Colins, 35–197; A. Rushworth, A. Scott, 281. Упор. J. Fawcett, J. Carruthers, 804.

⁵⁴ L. Colins, *ibid*. На пример, ако једно лице из државе А, уговори са другим лицем такође из државе А, да изврши грађевинске радове у држави Б, из чега касније настане штета у држави Б, опште правило из чл. 4, ст. 1 би упутило на право државе

2.2. Посебна правила

2.2.1. Одговорност за производе

Уредба прописује посебна правила за деликтну одговорност која произлази из штете која је проузрокована неким производом.⁵⁵ Чисто језичко тумачење ове одредбе указује да она има изузетно широко поље примене – јасно је да су многи деликти данас „проузроковани неким производом“.⁵⁶ Уколико једно лице нанесе штету другом у саобраћајној несрећи возећи аутомобил, штета је проузрокована аутомобилом, који је једна врста производа. Међутим, наведену одредбу треба тумачити тако да није довољно да је у штетном догађају учествовао неки производ, већ тако да је неопходно да је тужбени захтев усмерен против на пример произвођача, увозника, дистрибутера, продавца и сл. конкретног производа, и да је за његово усвајање неопходно утврдити да вануговорна обавеза произлази као последица неке мане коју производ има.⁵⁷

Предност у односу на правила из чл. 5 има чл. 4, ст. 2, тј. правило да је меродавно право оне државе у којој лице за које се тврди да је одговорно и оштећени имају уобичајено боравиште у време када је настала штета.⁵⁸ Уколико то није случај, чл. 5, ст. 1 садржи сложену колизиону норму која супсидијарно прописује примену следећих права: а) права државе у којој оштећено лице има уобичајено боравиште у тренутку настанка штете, под условом да је производ који је проузроковао штету стављен у промет⁵⁹ у тој

Б, док би изузетак из чл. 4, ст. 2 довео до примене права државе А. Ако би се текст клаузуле изузетка уско тумачио, не би могло доћи до одступања у корист права државе Б. Овакво тумачење се сматра неприхватљивим и треба узети да клаузула изузетка може у одговарајућим околностима довести до примене *lex loci damni* (права државе Б у овом примеру).

⁵⁵ Чл. 5. ст. 1. У државама чланицама у којима је Хашка конвенција о меродавном праву за одговорност за производе од 2. октобра 1973. године на снази (Луксембург, Словенија, Финска, Француска, Холандија и Шпанија), и даље се примењују одредбе ове конвенције у складу са чл. 28. Уредбе.

⁵⁶ Енглеска верзија текста гласи „the law applicable to a non-contractual obligation arising out of damage caused by a product...” (подвукао аутор). Слично је и у француској верзији која говори о „dommage causé par un produit” и у немачкој верзији која говори о „Schaden durch ein Product”.

⁵⁷ Вид. L. Colins, 35–211; J. Kozyris, 488; A. Rushworth, A. Scott, 283. За дефиницију производа и манљивог производа види чл. 2. и 6. Директиве Савета 85/374/ЕЕС од 25. јула 1985. године о приближавању закона, правила и административних одредби у државама чланицама везаних за одговорност за манљиве производе, објављена у ОЈ 1985 L210/29, измењена и допуњена Директивом 1999/34/ЕС од 10. маја 1999. године, објављена у ОЈ 1999 L141/20.

⁵⁸ Чл. 5, ст. 1.

⁵⁹ Енглеска верзија текста гласи „if the product was marketed” (подвукао аутор), француска верзија „si le produit a été commercialisé” и немачка верзија „falls

држави⁶⁰; б) право државе у којој је производ који је проузроковао штету набављен,⁶¹ под условом да је тај производ стављен у промет у тој држави; в) право државе у којој је настала штета, под условом да је производ који је проузроковао штету стављен у промет у тој држави. Примера ради, ако је тужилац са уобичајеним боравиштем у Немачкој повређен у Швајцарској производом који је набавио у Аустрији, меродавно је право Немачке под условом да је производ стављен у промет у тој држави; ако не, онда је меродавно право Аустрије под условом да је производ стављен у промет у тој држави; ако не, онда је меродавно право Швајцарске под условом да је производ стављен у промет у тој држави. Међутим, уколико одговорно лице није могло разумно да предвиди стављање у промет свог производа, или производа истог типа, у држави чије је право меродавно по једној од горњих тачака, примениће се право државе у којој одговорно лице има уобичајено боравање. Чл. 5, ст. 2 прописује клаузулу изузетка и предвиђа да се може одступити било од горе наведеног редоследа, било уопште од примене права на која упућује колизиона норма из чл. 5, ст. 1, те да се може применити право државе која је очигледно ближе повезана са деликтом у околностима датог случаја (на пример, право државе у којој је производ произведен). Чл. 5 не прописује правило за ситуацију када производ није стављен у промет ни у једној од наведених земаља, а странке немају уобичајено боравање у истој држави. У том случају остаје да се примени опште правило из чл. 4.⁶²

2.2.2. Нелојална конкуренција и акти који ограничавају слободну конкуренцију

Уредба прописује посебно правило за штету која настаје из аката нелојалне конкуренције и аката који ограничавају слободну конкуренцију. Чл. 6 није изузетак од општег правила садржаног у чл.

das Product in diesem Staat in *Verkehr gebracht wurde*“. Има мишљења да овај израз подразумева не само продају у одређеној држави, већ и рекламирање производа у тој држави (чак иако се производ рекламира путем на пример интернета и не може се купити у тој држави), било од стране одговорног лица, било од стране неког другог лица (са или без сагласности одговорног лица) – L. Colins, пара. S35–210. Упор. J. Fawcett, J. Carruthers, 807.

⁶⁰ Право уобичајеног боравања оштећеног лица се примењује и уколико је производ купљен у иностранству и уколико је штета проузрокована у иностранству, под условом да је производ стављен у промет у држави уобичајеног боравања оштећеног лица.

⁶¹ Није неопходно да је производ набавило непосредно оштећено лице.

⁶² L. Colins, пара. S35–203; J. Fawcett, J. Carruthers, 807, 808; A. Rushworth, A. Scott, 284. Упор. J. Von Hein, „Something Old and Something Borrowed, but Nothing New? Rome II and the European Choice-of-Law Revolution“ *Tulane Law Review* 82/2008, 1698.

4, ст. 1 да се примењује право државе у којој је настала непосредна штета, већ само његова конкретизација у овом специфичном контексту.⁶³ Међутим, не може се одступити од права које је одређено као меродавно правилом из чл. 6. у корист права државе заједничког уобичајеног боравишта одговорног лица и оштећеног (чл. 4, ст. 2), нити се може применити клаузула изузетка из чл. 4, ст. 3.

Уколико акт нелојалне конкуренције⁶⁴ погађа искључиво интересе одређеног конкурентног предузећа (на пример, путем корупције, индустријске шпијунаже, врбовања његових запослених, одавања пословних тајни и сл.)⁶⁵, на вануговорну одговорност насталу услед таквог акта примењује се чл. 4 (укључујући правило о примени права државе заједничког уобичајеног боравишта странака и клаузулу изузетка).⁶⁶ У осталим случајевима, примењује се право државе где је повређена конкуренција или колективни интереси потрошача, или где ће таква повреда вероватно наступити.⁶⁷ Ако постоји више таквих држава, примењују се права свих тих држава путем дистрибутивне кумулације, тј. примењује се право сваке од њих у погледу вануговорне одговорности која је настала повредом конкуренције или колективних интереса потрошача на тржишту дате државе.

На вануговорне обавезе настале услед акта којим се ограничава конкуренција⁶⁸ примењује се право државе где се налази тржиште које је погођено тим актом, или које ће вероватно бити погођено.⁶⁹ Уколико је више тржишта погођено тим актом, или је вероватно да ће бити погођено, примењују се права свих тих држава, али право сваке државе само у погледу штете која је настала ограничавањем конкуренције у тој држави. Потенцијалне потешкоће које могу настати применом више права на штету проузроковану једним актом су очигледне. Међутим, Уредба не дозвољава примену клаузуле изузетка у овом случају. Чл. 6, ст. 2, тач. (б) пружа делимично решење овог проблема. Уколико је тржиште у више држава погођено, или је веро-

⁶³ Тач. 21 преамбуле Уредбе.

⁶⁴ Вид. стр. 15 Меморандума Комисије за списак аката који потпадају под акте нелојалне конкуренције. Такође, путоказ се може тражити и у Директиви 2005/29/ЕС, објављена у ОЈ 2005 L149/22 и Уредби (ЕС) 2006/2004, објављена у ОЈ 2004 L364/1.

⁶⁵ Меморандум Комисије, 16.

⁶⁶ Чл. 6, ст. 2.

⁶⁷ Чл. 6, ст. 1.

⁶⁸ Одредбе које регулишу ову област на нивоу ЕУ и на националним нивоима треба да укажу на то који акти потпадају под акте којима се ограничава конкуренција – тач. 22 преамбуле Уредбе. В. тач. 23 преамбуле Уредбе за пример аката који потпадају под акте којима се ограничава конкуренција.

⁶⁹ Чл. 6, ст. 3, тач. (а).

ватно да ће бити погођено, актом којим се ограничава конкуренција, тужилац који тужи у домицилу туженога може захтевати да се на деликт примени само право државе суда, под условом да је држава суда директно и значајно погођена датим актом.⁷⁰ Уколико тужилац тужи више лица пред једним судом, може захтевати да се примени право државе суда, такође под условом да је држава суда директно и значајно погођена актима сваког од тужених.⁷¹

2.2.3. Штета нанета животној средини

Меродавно право за обавезе које настају услед штете која је нанета животној средини или штете која је проузрокована лицима или имовини као резултат штете која је нанета животној средини у принципу се одређује по општем правилу из чл. 4, ст. 1.⁷² Штета која је нанета животној средини подразумева негативне промене у природним ресурсима, као што су вода, земља или ваздух, негативан утицај на функцију коју дати ресурси имају у односу на друге природне ресурсе или друштво, као и негативан утицај на разноврсност живих организама.⁷³ Пошто чл. 7. упућује само на примену општег правила из чл. 4, ст. 1, нема места примени права државе заједничког уобичајеног боравишта одговорног лица и оштећеног (чл. 4, ст. 2), нити се може применити клаузула изузетка из чл. 4, ст. 3. Наведена одредба има за циљ да допринесе заштити животне средине тиме што се њоме утиче на привредне субјекте који послују у државама са нижим нивоом заштите да поштују строже прописе о заштити животне средине у суседним државама.⁷⁴ На овај начин се такође врши притисак на државе које се граниче са Европском унијом да подигну своје стандарде заштите и достигну ниво који постоји у Европској унији.⁷⁵ Наиме, уколико лице које послује у држави која има ниже стандарде заштите проузрокује штету у држави која има више стандарде, оштећено лице може тужити одговорно лице пред судом државе где је претрпело штету,⁷⁶ који ће приликом избора меродавног

⁷⁰ Чл. 6, ст. 3, тач. (б).

⁷¹ *Ibid.*

⁷² Чл. 7.

⁷³ Тач. 24 преамбуле Уредбе. Такође, путоказ приликом одређивања штете која је нанета животној средини се може тражити и у Директиви 2004/35/ЕС, објављена у ОЈ 2004 L143/56.

⁷⁴ Меморандум Комисије, 19.

⁷⁵ Вид. А. Nicita, М. Winkler, „The Cost of Transnational Accidents: Evolving Conflict Rules on Torts“, доступно на [http://www.cbs.dk/content/download/67236/929984/file/The%2520cost%2520of%2520transnational%2520accidents%2520\(Nicita-Winkler%25202007\).pdf](http://www.cbs.dk/content/download/67236/929984/file/The%2520cost%2520of%2520transnational%2520accidents%2520(Nicita-Winkler%25202007).pdf), 40, 41, 9. мај 2009.

⁷⁶ Чл. 5, ст. 3. Брисел I Уредбе; Случај 21/76 *Handelskwekerij G.J. Bier B.V. v Mines de Potasse d'Alsace S.A.* [1976] E.C.R. 1735.

права применити правила Уредбе. Примарно правило у том случају јесте да се примењује право државе где је штета настала. На тај начин се жели, између осталог, постићи да државе са нижим стандардима заштите ове подигну, а које ће бити мотивисане да то ураде како би избегле да лица која послују на њиховој територији плаћају накнаде за штету коју проузрокују преко границе. Значајно је и то што се тужени не може бранити тиме да није могао предвидети да ће штета бити проузрокована у другој држави. На овај начин се у великој мери обезвредњују снижавања услова за заштиту животне средине у појединим државама која имају за циљ привлачење улагача смањењем трошкова пословања.⁷⁷

Међутим, у случају прекограничног деликта тужилац има право да захтева да се на проузроковани деликт, уместо права државе где је наступила непосредна штета, примени право државе у којој се штетни догађај догодио.⁷⁸ Циљ ове одредбе јесте да се оштећеном који се налази у држави која предвиђа нижи ниво заштите пружи могућност позивања на строже одредбе о заштити животне средине садржане у праву државе где се штетни догађај догодио. Ово правило се сматра оправданим услед тога што одговорна лица по правилу извлаче економску корист из аката којима проузрокују штету животной средини. На овај начин се нарочито уклања мотив привредним субјектима да искоришћавају лабавије прописе о заштити животне средине у суседним државама тиме што би градили постројења близу границе и испуштали отровне супстанце у реку, а који би постојао ако би се на штету проузроковану животной средини искључиво примењивало правило *lex loci damni*.⁷⁹ Ово фаворизовање тужилаца је оправдано имајући у виду циљ опште заштите животне средине, као и неке од начела права Европске уније: начело превенције, начело да се корективне радње првенствено требају предузети на извору загађења и начело да загађивач плаћа.⁸⁰

2.2.4. Повреда права интелектуалне својине

Права интелектуалне својине обухватају ауторско право и сродна права, *sui generis* права на заштиту база података и права индустријске својине.⁸¹ Меродавно право за вануговорне обавезе⁸² настале

⁷⁷ В. део 1. где се говори о узимању у обзир правила о безбедности и понашању која су на снази у време када и на месту у коме је штетни догађај настао.

⁷⁸ Чл. 7.

⁷⁹ Меморандум Комисије, 19.

⁸⁰ Тач. 25. преамбуле Уредбе.

⁸¹ Тач. 26. преамбуле Уредбе.

⁸² За разлику од претходних посебних правила, правило које се односи на повреду права интелектуалне својине одређује меродавно право не само за деликте

повредом права интелектуалне својине јесте право државе за коју се тражи заштита права (*lex loci protectionis*).⁸³ Држава за коју се тражи заштита права јесте држава у којој се води регистар (за регистрована права) или држава где је предузет акт који је проузроковао повреду (за ауторска права).⁸⁴ Уколико је повређено право заштићено прописима на нивоу Европске уније,⁸⁵ меродавно право за насталу вануговорну обавезу јесте право државе у којој је предузет акт који је проузроковао повреду, у мери у којој дата питања нису регулисана на нивоу Уније.⁸⁶ У овом случају се не примењује *lex loci protectionis* јер је подручје за које се тражи заштита ових права супранационално, те не би могло доћи до упућивања на одређено национално право које би се супсидијарно примењивало.

2.2.5. Штрајк и локаут⁸⁷

Меродавно право за вануговорну обавезу у вези са одговорношћу запосленог или послодаваца или њихових удружења за штету која је проузрокована штрајком или локаутом, који је у току или извршен, јесте право државе у којој се таква акција предузима или је предузета.⁸⁸ Међутим, уколико одговорно лице и оштећени имају уобичајено боравиште у истој држави меродавно је право те државе, без могућности изузетка.⁸⁹ Појам штрајка и локаута се разликује од државе до државе и примењује се национална квалификација тог појма.⁹⁰ Одредба чл. 9. ни на који начин не утиче на услове за спровођење ових акција који су прописани националним правима, нити утиче на статус синдиката и удружења послодаваца који су такође регулисани националним прописима.⁹¹

који том приликом настају, већ и за евентуална питања неоснованог обогаћења, пословодства без налога и одговорности за штету у току преговора – чл. 13.

⁸³ Чл. 8, ст. 1.

⁸⁴ J. Fawcett, J. Carruthers, 815.

⁸⁵ В. Уредбе 40/94, објављена у ОЈ 1994 L11/1, 2100/94, објављена у ОЈ 1994 L227/1 и 6/2002, објављена у ОЈ 2002 L3/1.

⁸⁶ Чл. 8, ст. 2.

⁸⁷ Енглеска верзија текста говори о „industrial action“, док француска и немачка верзија говоре о „fait de grève ou de lock out“, односно „Arbeitskampfmaßnahmen“.

⁸⁸ Чл. 9.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Тач. 27. преамбуле Уредбе.

⁹¹ *Ibid.*

3. МЕРОДАВНО ПРАВО ЗА ОСТАЛЕ ОБЛИКЕ ВАНУГОВОРНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Трећи део Уредбе садржи правила о одређивању меродавног права за остале облике вануговорне одговорности, тј. за обавезе које настају из стицања без основа, пословодства без налога (*negotiorum gestio*), као и одговорност за штету у току преговора (*culpa in contrahendo*).⁹² Странке такође имају могућност избора меродавног права за ове вануговорне обавезе.⁹³ Комисија је у свом Меморандуму нарочито нагласила тешкоће приликом прописивања колизионих правила за ове остале видове вануговорне одговорности, будући да се правила како супстантивног тако и колизионог права држава чланица у овој области битно разликују, а уједно пролазе кроз брзе промене због чега је њихов садржај тешко одредити.⁹⁴ Одговор на ове тешкоће је пронађен у томе што Уредба садржи посебна правила за наведене три категорије, избегава њихово прецизно дефинисање, остављајући судовима држава чланица довољно простора да ова правила прилагоде специфичностима које постоје у националним системима.⁹⁵

3.1. Стицање без основа

У материји одређивања меродавног права за стицање без основа, Уредба прави разлику између ситуације када између странака постоји неки однос, као што је на пример однос произашао из уговора или деликта, који је блиско повезан са вануговорном обавезом која настаје из стицања без основа (кондикциони захтеви), и када између странака не постоји такав однос (верзиони захтеви). Да би однос који постоји међу странкама био битан у контексту чл. 10. потребно је да је он регулисан правом и да за њега постоји посебна колизиона норма (на пример, однос пријатељства не би био релевантан).⁹⁶

За вануговорне обавезе произашле из стицања без основа (укључујући плаћање недугованог) које се тичу постојећег односа између странака,⁹⁷ меродавно право за такву вануговорну обавезу је

⁹² Међутим, вид. фн. 82.

⁹³ Вид. део 4.

⁹⁴ Меморандум Комисије, 21.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ J. Fawcett, J. Carruthers, 827.

⁹⁷ Последицама поништаја уговора, укључујући и повраћај онога што је дато, бави се меродавно право одређено по правилима Римске конвенције и Рим I Уредбе – чл. 10. ст. 1. тач. (е) Конвенције и чл. 12, ст. 1, тач. (е) Рим I Уредбе. Сматра се да би се исти инструменти бавили и одређивањем меродавног права за последице

право које је меродавно за тај однос.⁹⁸ Оправдање за прописивање акцесорног колизионоправног везивања је у томе што се сматра да је обавеза у питању у толикој мери повезана са постојећим односом да је пожељно да се цела правна ситуација подвргне истом праву.⁹⁹ Тако, ако је једно лице платило више него што дугује по основу уговора, на обавезу повраћаја примљеног друге стране примењује се право које је меродавно за уговор. За одређивање меродавног права за уговорне односе судови држава чланица примењују Римску конвенцију, а од 17. децембра 2009. године примењиваће Рим I Уредбу.¹⁰⁰ Основно правило садржано у овим инструмената јесте да се даје предност аутономији воље странака, и на њихов уговорни однос се примењује право које су оне изабрале.¹⁰¹ Међутим, уколико су сви битни елементи случаја у тренутку избора права везани за државу чије право није изабрано (на пример, када два лица из исте државе уговоре примену права неке друге државе, а у њиховом односу не постоји ниједан релевантан страни елемент), странке својим избором права друге државе не могу дерогирати императивне норме најтешње повезаног права.¹⁰² Ако се у вези са тим уговором постави питање стицања без основа, меродавно право је право државе од чијих императивних норми странке не могу одступити. Ако странке нису извршиле избор права за њихов уговорни однос, примењују се супсидијарна правила из чл. 4 Римске конвенције, односно Рим I Уредбе.

Уколико међу странкама не постоји однос који је блиско повезан са вануговорном обавезом која произлази из стицања без основа, примениће се право државе заједничког уобичајеног боравишта странака уколико су странке имале уобичајено боравиште у истој држави у време када се одиграо догађај који је проузроковао стицање без основа.¹⁰³ Уколико међу странкама не постоји однос који је блиско повезан са вануговорном обавезом која произлази из стицања без основа и уколико оне немају уобичајено боравиште у истој држави у време када се одиграо догађај који је проузроковао стицање без основа, меродавно је право државе у којој се стицање без основа догодило.¹⁰⁴ Уредба не одређује која је држава где се стицање без основа

раскида уговора – чл. 10, ст. 1, тач. (ц) Конвенције и чл. 10, ст. 1, тач. (ц) Рим I Уредбе. Вид. J. Fawcett, J. Carruthers, 822, 823. Упор. L. Colins, пара. S34–020 до 34–028.

⁹⁸ Чл. 10, ст. 1.

⁹⁹ Меморандум Комисије, 22.

¹⁰⁰ В. напомену 2.

¹⁰¹ Чл. 3, ст. 1 Римске конвенције и Рим I Уредбе.

¹⁰² Чл. 3, ст. 3 Римске конвенције и Рим I Уредбе.

¹⁰³ Чл. 10, ст. 2.

¹⁰⁴ Чл. 10, ст. 3.

догодило. Међутим, први предлог Комисије садржао је правило по коме је у овом случају меродавно право државе у којој је дошло до обogaћења.¹⁰⁵ Меморандум који прати предлог објашњава да је овакво решење такође садржано у предлогу који је доставила Европска група за међународно приватно право¹⁰⁶ и у швајцарском праву.¹⁰⁷ Имајући у виду узоре по којима је написан чл. 10, ст. 3 Уредбе, многи аутори сматрају да под појмом државе где се стицање без основа догодило треба подразумевати државу где је дошло до обogaћења.¹⁰⁸ Уколико је место обogaћења случајно и нема блиску везу са вануговорном обавезом онда је могуће применити клаузулу изузетка из чл. 10, ст. 4.

Уколико је јасно из свих околности случаја да је вануговорна обавеза произашла из стицања без основа очигледно ближе повезана са државом која није она на коју упућују претходна правила (из чл. 10, ст. 1, 2. и 3), право те државе ће бити меродавно.¹⁰⁹

3.2. Пословодство без налога (*negotiorum gestio*)

Одредба која регулише избор меродавног права за пословодство без налога такође прави разлику између ситуације када између странака постоји неки однос, као што је на пример однос произашао из уговора или деликта, који је блиско повезан са вануговорном обавезом која настаје из тог пословодства без налога, и када између странака не постоји такав однос. Ова одредба најпре дефинише пословодство без налога као радњу предузету без потребног овлашћења у вези са пословима друге стране.¹¹⁰ То су најчешће радње које омогућавају другој страни да избегне неку штету.¹¹¹ Приликом пословодства без налога, права и обавезе могу настати за обе стране. На пример, приликом вршења туђег посла пословођа може проузроковати штету господару посла, или чак може себи бесправно прибавити неку корист. У таквим случајевима, поред обавезе господара посла да плати разумне трошкове које је пословођа имао, може постојати и обавеза пословође да накнади штету господару посла или да му преда корист коју је стекао. Имајући у виду међузависност између ових разних обавеза, пожељно је да се на све те обавезе примени једно

¹⁰⁵ Чл. 9. Вид. фн. 4.

¹⁰⁶ GEDIP (Groupe européen de droit international privé) је била задужена од стране Комисије да припреми први нацрт Уредбе, објављен у *The Netherlands International Law Review* 1998, 465.

¹⁰⁷ Чл. 128, ст. 2 швајцарског федералног Закона о међународном приватном праву из 1987. године.

¹⁰⁸ J. Fawcett, J. Carruthers, 829; A. Rushworth, A. Scott, 287, 288.

¹⁰⁹ Чл. 10, ст. 4.

¹¹⁰ Чл. 11, ст. 1.

¹¹¹ Меморандум Комисије, 21.

право, до кога се може доћи применом чл. 11. Уколико се, међутим, нађе да текст чл. 11 није довољно широк да послужи као основа за избор меродавног права за обавезе накнаде штете или повраћаја стеченог без основа у овим случајевима, до примене једног права на целу ситуацију се може доћи путем правила садржаних у чл. 4, ст. 3 и чл. 10, ст. 1 или 4 Уредбе.¹¹²

За вануговорне обавезе произашле из пословодства без налога које се тиче постојећег односа између странака, меродавно право за такву вануговорну обавезу је право које је меродавно за тај однос.¹¹³ Уколико међу странкама не постоји однос који је блиско повезан са вануговорном обавезом која произлази из пословодства без налога, примениће се право заједничког уобичајеног боравишта странака, уколико су странке имале заједно уобичајено боравиште у истој држави у време када се одиграо догађај који је проузроковао вануговорну обавезу.¹¹⁴ Уколико међу странкама не постоји однос који је блиско повезан са вануговорном обавезом која произлази из пословодства без налога и уколико оне немају уобичајено боравиште у истој држави у време када се одиграо догађај који је проузроковао вануговорну обавезу, меродавно је право државе у којој је предузета радња пословође.¹¹⁵ Проблем у вези са ст. 3 може настати када је радња предузета у више од једне државе. На пример, радња пословође се може састојати у спашавању тавара са брода који плови низ реку и тиме пролази кроз неколико земаља. Једна могућност јесте да се под државом где је радња предузета сматра држава где је претежни део радње предузет. Друга могућност јесте да се директно примени клаузула изузетка из ст. 4.¹¹⁶ Уколико је јасно из свих околности случаја да је вануговорна обавеза произашла из пословодства без налога очигледно ближе повезана са државом која није она на коју упућују претходна правила (из чл. 11, ст. 1, 2 и 3), право те државе ће бити меродавно.¹¹⁷

3.3. Одговорност за штету у току преговора (*culpa in contrahendo*)

За потребе Уредбе *culpa in contrahendo* је аутономан концепт и не треба га тумачити у складу са значењем које има у националним правима.¹¹⁸ Уредба објашњава да се чл. 12 примењује на одређивање

¹¹² A. Rushworth, A. Scott, 289.

¹¹³ Чл. 11, ст. 1.

¹¹⁴ Чл. 11, ст. 2.

¹¹⁵ Чл. 11, ст. 3.

¹¹⁶ A. Rushworth, A. Scott, 289.

¹¹⁷ Чл. 11, ст. 4.

¹¹⁸ Тач. 30 преамбуле Уредбе.

меродавног права за вануговорну обавезу која произлази из поступака који су претходили закључењу уговора, без обзира да ли је уговор закључен или није.¹¹⁹ Овај појам нарочито обухвата евентуалне повреде обавезе објављивања (*duty of disclosure*) и прекид преговора.¹²⁰ Међутим, чл. 12 се не примењује на вануговорне обавезе које нису настале директно у вези са поступцима који су претходили закључењу уговора – на пример на повреду коју неко лице претрпи током преговора.¹²¹ Потребно је да вануговорна обавеза настаје међу лицима која учествују у преговорима, и која су, или би требало да буду, стране уговора поводом којег се воде преговори, а не између једног од тих лица и неког трећег.¹²²

Меродавно право за вануговорну обавезу која произлази из поступака који су претходили закључењу уговора јесте право које је меродавно за уговор, или које би било меродавно за уговор да је овај закључен.¹²³ Приликом одређивања овог права судови ће примењивати одредбе Римске конвенције или Рим I Уредбе.¹²⁴ Нема изузетка од овог правила. Међутим, уколико се меродавно право не може на тај начин одредити (тј. уколико уговор није закључен, а странке се нису сложиле око права које би се применило на уговор да је он закључен, а остале околности случаја не дозвољавају да се одреди путативно меродавно право применом правила о одређивању меродавног права у одсуству аутономије воље – на пример, замишљена трансакција је комплексна, те се не могу одредити све уговорне стране или све њихове обавезе), Уредба супсидијарно прописује примену следећих права: а) права државе у којој је настала штета, без обзира на то у којој се држави штетни догађај одиграо или на то у којој су држави или државама посредне последице тог догађаја наступиле;¹²⁵ б) права државе заједничког уобичајеног боравишта странака у време штетног догађаја;¹²⁶ в) уколико је јасно из свих околности случаја да је вануговорна обавеза која произлази из поступака који су претходили закључењу уговора очигледно ближе повезана са државом која није она на коју упућују претходна правила [из тач. (а) и (б)], примењује се право те државе.¹²⁷

¹¹⁹ Чл. 12, ст. 1.

¹²⁰ Тач. 30 преамбуле Уредбе.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² L. Collins, S35–244; A. Rushworth, A. Scott, 290.

¹²³ Чл. 12, ст. 1.

¹²⁴ В. текст уз напомену 100.

¹²⁵ Чл. 12, ст. 2, тач. (а).

¹²⁶ Чл. 12, ст. 2, тач. (б).

¹²⁷ Чл. 12, ст. 2, тач. (ц).

4. АУТОНОМИЈА ВОЉЕ

Уредба пружа дејство аутономији воље и дозвољава странкама да под одређеним условима изаберу право које ће се применити на њихову вануговорну обавезу. Овакво решење има такође за циљ да повећа правну сигурност.¹²⁸ Аутономија воље је начелно дозвољена у погледу свих вануговорних обавеза, осим оних у погледу којих је изричито искључена: деликата који произлазе из нелојалне конкуренције и аката који ограничавају слободну конкуренцију и вануговорних обавеза које произлазе из повреде права интелектуалне својине.

Уредба прави разлику између ситуације када је споразум о избору меродавног права постигнут након што се штетни догађај одиграо и када је постигнут пре тог момента. Странке имају потпуну слободу избора меродавног права након што се штетни догађај одиграо.¹²⁹ У овом моменту странке стичу потпуни увид у насталу ситуацију и нема потребе да се штити слабија страна, јер је за очекивати да она неће пристати на примену оног права које је ставља у неповољнији положај у односу на право које би било меродавно у одсуству избора. С друге стране, избор меродавног права пре него што се штетни догађај одиграо је допуштен само када све странке обављају трговачку делатност и уколико је споразум о избору меродавног права слободно испреговаран.¹³⁰ Оваквим решењем се штите слабије стране¹³¹ и није дозвољен на пример избор меродавног права за вануговорну обавезу између послодавца и запосленог или између продавца и потрошача.¹³² Лица која закључују овакав споразум морају обављати трговачку делатност. Па и у тим случајевима нису дозвољени споразуми који нису слободно испреговарани, који су на пример садржани у типском уговору једне стране и која друга страна може само да прихвати или одбије.¹³³ Неопходно је да избор није наметнут, већ да је резултат преговора обе уговорне стране.

Избор меродавног права може бити изричит, али и прећутан ако произлази с разумном сигурношћу из околности случаја.¹³⁴ Једно од питања које се може јавити јесте да ли избор меродавног права или пророгирање надлежности суда у уговору који је блиско

¹²⁸ Тач. 31 преамбуле Уредбе.

¹²⁹ Чл. 14, тач. (а).

¹³⁰ Чл. 14, тач. (б), који говори о потреби да је споразум „freely negotiated“, „librement négocié“, „frei ausgehandelt“.

¹³¹ Тач. 31 преамбуле Уредбе.

¹³² А. Rushworth, А. Scott, 294.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Чл. 1, ст. 2.

повезан са вануговорном обавезом у питању представља пређутан избор права за дату вануговорну обавезу. Ово питање ће се вероватно поставити имајући у виду ширину класичних формулација одредаба о избору меродавног права и надлежности суда (на пример, на све спорове који настају из или у вези са овим уговором примениће се право државе X; за решавање свих спорова који настају из или у вези са овим уговором биће надлежан суд државе X). Овако широко формулисане одредбе, а нарочито оне о избору меродавног права, би требале да буду јака индиција да су странке желеле да се на њихову вануговорну обавезу примени право које је изабрано за уговор који је блиско повезан са датом вануговорном обавезом. Избором меродавног права не може се ићи на штету већ стечених права трећих лица.¹³⁵ Ова одредба је слична чл. 3. ст. 1. Римске конвенције и Рим I Уредбе, и за очекивати је да ће бити тумачена у истом светлу.

Међутим, уколико су сви битни елементи случаја у тренутку када се штетни догађај одиграо везани за државу чије право није изабрано, странке својим избором права неке друге државе не могу дерогирати императивне норме најтешње повезаног права.¹³⁶ Другим речима, када лица из исте државе уговоре примену права неке друге државе за вануговорну обавезу која произлази из аката који су се догодили у целости на територији те прве државе, оне својим договором не могу одступити од императивних одредаба права прве државе – избор је материјалноправни. Ово решење је преузето из чл. 3. ст. 3. Римске конвенције и Рим I Уредбе.

Слично овоме, уколико су сви битни елементи случаја у тренутку када се штетни догађај одиграо везани за једну или више држава чланица ЕУ, странке својим избором права неке државе која није чланица ЕУ не могу дерогирати императивне одредбе комунитарног права које су имплементирани у држави форума, под условом да је оправдана примена тих одредаба.¹³⁷ Ово правило представља аналогно проширење ограничења аутономије воље које је прописано правилом из чл. 14. ст. 2. и има за циљ да спречи странке да изиграју примену императивних одредаба права ЕУ простим избором права неке треће државе.¹³⁸ Слично правило се може наћи и у чл. 3. ст. 3. Рим I Уредбе. Тако, уколико је у питању одговорност за производе, а деликт је повезан само са једном или више држава чланица ЕУ, странке не могу својим избором права треће државе одступити од императивних одредаба закона државе чланице којим су имплементирани одредбе Директиве Савета 85/374/ЕЕС од 25. јула 1985. о

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Чл. 14, ст. 2.

¹³⁷ Чл. 14, ст. 3.

¹³⁸ Меморандум Комисије, 23.

приближавању закона, правила и административних одредби у државама чланицама везаних за одговорност за манљиве производе.¹³⁹

5. ЗАКЉУЧАК

Рим II Уредба је један од резултата дугогодишњег рада у оквиру Европске уније на уједначавању колизионих норми за облигационе односе. Овај инструмент садржи свеобухватна правила за одређивање меродавног права за вануговорне обавезе које настају из различитих извора (деликти, стицање без основа, пословодство без налога, одговорност за штету у току преговора) и заједно са Брисел I Уредбом и Рим I Уредбом представља кодификацију правила међународног приватног права за облигационе односе на нивоу ЕУ. Рим II Уредба не садржи револуционарна правила, већ полази од традиционалног приступа преузимајући решења која су постојала у међународном приватном праву одређених држава чланица, водећи истовремено рачуна и о решењима садржаним у правима неких држава нечланица (превасходно швајцарском праву).¹⁴⁰ За друге државе чланице, квалитетне одредбе Уредбе представљају несумњиви корак напред у развоју њиховог међународног приватног права. За остале државе, укључујући и Републику Србију, правила Уредбе и циљеви које она тежи да оствари (на пример, заштита слабије стране, животне средине и сл.) могу и треба да буду извор инспирације приликом реформисања колизионих норми у овој области.

Uglješa Grušić, LL.M

Assistant Lecturer

University of Belgrade Faculty of Law

ROME II REGULATION OF THE EUROPEAN UNION: APPLICABLE LAW FOR NON-CONTRACTUAL OBLIGATIONS

Summary

As of 11 January 2009, courts of the Member States of the European Union are required to apply the provisions of the Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July

¹³⁹ Вид. фн. 57.

¹⁴⁰ J. Von Hein, *passim*.

2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). This Regulation contains unified rules for determining the applicable law for non-contractual obligations arising out of delict, unjust enrichment, *negotiorum gestio* and *culpa in contrahendo*. Together with the Brussels I Regulation on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters and the Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations, it codifies to a large extent conflict of laws rules for obligations in European Union. This article examines the provisions of the Rome II Regulation, indicates some issues that may prove to be problematic in its application, and concludes by recommending its provisions as a model for future drafting of the relevant rules in Serbian Private International Law.

Key words: *Law Applicable to Non-Contractual Obligations. – Rome II Regulation. – EU Law.*